

Dotazníky, objektivní testy osobnosti a posuzovací škály

17.4.2015

Dotazníky

- jsou tím užitečnější, čím více se blížíme dospělosti
- u menších dětí – málo dotazníků, méně postihnou osobnost dítěte
- vypovídají více o tom, jak se dítě vidí, než jaké je
- měl by následovat rozhovor
- dítě má minimální schopnost introspekce
 - použitelné asi od 10ti let, výjimka Antony-Bene (A forma 5-7 let, B forma 7-16 let) pokud nemají vývojové poruchy učení (např. u dyslektiků ho předčítáme)
- musí být ochoten nám o sobě něco sdělit (L-škály)
- musí otázkám rozumět a umět je přečíst (dyslektici!)
- nesmí být mnoho otázek (motivace, ADHD)

Dělení

- **dotazníky** – otázky s odpověďmi ANO/NE/NEVÍM
- **inventáře** – forma oznamovací věty, odpovídá SOUHLASÍM/NESOUHLASÍM
- **posuzovací stupnice**: posuzujeme sledovaný projev v rámci kontinua
- **jednodimenzionální X vícedimenzionální**

Výhody X nevýhody

- **Výhody dotazníků:**
 - snadná a rychlá administrace a způsob jejich hodnocení
 - možnost kvantifikace výsledků
- **Nevýhody dotazníků:**
 - diagnostická hodnota dotazníků závisí na úrovni schopnosti introspekce
 - nutný alespoň průměrný intelekt
 - větší ostražitost probanda než při ústních odpovědích
 - často nedostatek sebekritiky či nadhledu zkoumané osoby
 - možnost záměrného zkreslení výsledků, ani validizační škály (tzv. lži skóry) nejsou zárukou kontroly správného vyplňování dotazníků

- Přehled a podrobné informace o jedno- i dvoudimenzionálních dotaznících – Psychodiagnostika dětí a dospívajících (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová)
- Zde stručný přehled dostupných dotazníků dle věku.

- Od 5ti let: **Antony- Bene**
- 10-12 let: **CMAS** (úzkost, L skór)
- 10-15 let: Škála k měření úzkosti a úzkostnosti u dětí (**STAIC**) – odlišuje stav a vlastnost (modifikace STAI – dotazník pro dospělé)
- Eysenkovy dotazníky **JEPI** (škály E, N, L – jako EOD) a **B-JEPI** (škály E, N, P, L – jako DOPEN), doporučené užití od 9 let, ale normy jsou od 7 let.
- 12-18 let: **KSAT** – škála klasické sociálně situační anxiety a trémy (forma A je pro děti)
- 13-17 let: **HSPQ** – jako 16PF – faktory I. a II. řádu
- 13-18 let: **ADOR** (ADolescent O Rodičích)
 - pozitivní zájem x hostilita
 - direktivnost x autonomie
 - důslednost

- Adolescenti: Škála rodinného prostředí
- Starší adolescenti a VŠ: Bellův dotazník přizpůsobivosti

CMAS – Škála manifestní úzkosti pro děti

- Jednodimenzionální dotazník.
- Castaneda (1956), z varianty pro dospělé MAS.
- Standardizace na naší populaci 1974.
- 48 otázek na úzkost a 13 L-skóre
- Od 9 do 12 let (ale spíše až od 10).
- Může vyplnit i rodič.

STAIC – Škála k měření úzkosti a úzkostnosti u dětí

- Modifikace STAI pro dospělé, Spielberger.
- 10-15 let
- 2 části po 20 položkách – jak se cítí nyní, jak se cítí většinou \Rightarrow rozlišuje mezi aktuální úzkostí a úzkostností jako rysem osobnosti.

KSAT – Škála klasické sociálně situační anxiety a trémy

- Kondáš, 1973
- Zjišťování výskytu a míry subjektivní nepříjemnosti zážitků vztahujících se k objektům či situacím.
- Kondáš tady nerozlišuje úzkost a strach, vychází z teorie učení.
- 31 položek – 12 klasické fobie (samota, bouřka, výška...), 10 sociální situace (posměch, kritika, neznámí lidé...) a 9 tréma (mluvení na veřejnosti, být pozorován při práci...)
- 3 verze, verze pro děti a mládež A: 12-18 let.

Eysenckovy dotazníky

- JEPI (Junior Eysenck Personality Inventory, 1965), adaptace na naše poměry 1968.
 - Normy jsou od 7-16 let, ale doporučené použití až od 9 let.
 - 3 Eysenckovské dimenze: neuroticismus (labilita-stabilita), extroverzi a lži škála.
 - 60 položek, z toho 12 L-škála.

Eysenckovy dotazníky

- B-JEPI
 - 1987
 - Pro věk 9-14 let (originální normy opět od 7 let).
 - Přidána dimenze psychoticismu (samotářský, nepřizpůsobivý, nelidský, nepřátelský, milující neobvyklé atd.) – pozor! disociálové vyjdou v Eysenckovy jako introverti – lidé je nezajímají.
 - Oblíbená metoda – rychlá administrace a interpretace.
 - Hlavně poradenství, ve zdravotnictví, výzkum.

Eysenckovy dotazníky

- JEPQ
 - 1986, pro adolescenty
 - 81 položek
 - Extroverze, neuroticismus, psychoticismus a L skóre.
 - Česká verze má normy pro děti od 11 do 14 let.

HSPQ – Cattellův osobnostní dotazník pro mládež

- (High School Personality Questionnaire).
- Cattell a Cattell, 1963; u nás 1973 a 1992
- Jedná se o variantu 16 PF pro dospělé.
- Pro děti od 13 do 17 let (české normy).
- Měří 14 faktorů osobnosti – bipolární osobnostní rysy.
- Snaží se zachytit všechny hlavní, stálé psychologické vlastnosti.
- Pracuje s faktory I. a II. řádu (I. řád – nezávislé, jednotné, II. řád obecnější).
- Velmi rozšířená metoda v klinické a poradenské praxi, rodinné poradenství, školní psychologie, delikvence.
- Pozor! Stejně jako u Eysencka tady disociálové vyjdou jako introverti!

ADOR – Adolescent O Rodičích

- Odvozeno od dotazníku Children s Report of Parental Behavior Inventory (1965) – Matějče, Říčan (1983)
- Od 13 do 18 let.
- Velmi cenný v situacích rodinných konfliktů, napětí, rozvratu, rozvodu. Pomáhá nalézt větší afinitu k otci či matce, diagnostika poruch chování, neurotické obtíže, výchovné problémy, školní potíže.
- 50 položek: Velmi často se na mne usmívá (ano, částečně, ne). Mívám pocit, že jsem jí protivný.
- Zjištěné faktory: Pozitivní zájem X Hostilita, Direktivnost X Autonomie, Nedůslednost.

Škála rodinného prostředí

- Podle Family Environment Scale (Rudolf Moos) zpracovali Hargášová a Kollárik (1974, 1986).
- Zabývá se rodinou jako systémem, kvantifikuje diskrepance mezi členy rodiny.
- Zaměřuje se na:
 - sociální atmosféru rodiny,
 - interpersonální vztahy mezi jednotlivými členy rodiny,
 - směr osobního růstu,
 - organizační struktury rodiny.

- 90 položek: Nemáme doma ve zvyku hovořit směle každý sám za sebe. Sledování televize je v naší rodině důležitější než čtení knih. (Je to pravda. Není to pravda.)
- 10 subškál ve 3 dimenzích:
 - Vztahová – subškály: soudržnost, expresivnost, konfliktnost.
 - Osobního růstu – subškály: nezávislost, orientace na úspěch, intelektuálně-kulturní orientace, aktivní rekreační orientace, morálně-světonázorová orientace.
 - Udržování systému – subškály: organizace, kontrola.
- Děti od 10 samostatně.

Bellův dotazník přizpůsobivosti

- Zkoumá životní adaptabilitu jedince a to, jak tuto přizpůsobivost sám prožívá.
- 200 otázek, 6 dimenzí osobní a sociální přizpůsobivosti:
 - Přizpůsobivost v rodině – vysoký skóre \Rightarrow neuspokojivé rodinné vztahy.
 - Zdravotní přizpůsobivost - vysoký skóre \Rightarrow potíže pramenící ze zdravotních problémů.
 - Submisivnost
 - Emocionalita
 - Hostilita
 - Maskulinita-feminita
- Poradenství a školní psychologie.
- Normy – slovenská populace středoškoláků a vysokoškoláků.

Objektivní testy osobnosti

- Jsou to metody, které poskytují dobře zachytitelné vzorce chování, které mohou být opakovaně vyvolány a které jsou obvykle kvatifikovatelné.
- V těchto testech je subjekt stavěn před úkoly nebo do situací, při jejichž řešení se v jeho chování manifestují jeho osobnostní rysy, návyky, potřeby atd.
- Patří sem performační zkoušky a speciálně konstruované metody.

Objektivní testy osobnosti

- Porteusovy labyrinty
- Test Benderové
- Stroopův Color-Word-Test
- Test nalézání známých obrázků (TE-NA-ZO)
 - Müllner a kol. (1986)
 - Užívaný ke zjišťování kognitivního stylu (dimenze impulsivnost-uvážlivost).

Objektivní testy osobnosti

- **RTF, Rod and Frame Test, Witkin,**
 - Metoda: v temné místnosti ve čtverci rotuje tyčinka, úkolem probanda je umístit ji vertikálně ve 24 pokusech.
 - Měří: závislost/nezávislost na poli.
 - Modifikace:
 - **BAT, Body Adjustment Test** (osoba je v křesle, které se vychyluje ze svislého směru, subjekt má křeslo dostat zpět do svislé polohy)
- **EFT, Embedded-Figures Test, Witkin**
 - úkolem je hledat jednoduché figury, které jsou skryté v komplexních figurách ; **GEFT** (verze hromadná), **CEFT** (verze pro děti).
- **Zrcadlové kreslení**
 - Metoda byla užívána již na sklonku minulého století, česká verze Kučera, Smékal.
 - Měří: schopnost adaptability, čili schopnosti vyrovnat se zátěží a frustrací.

Posuzovací škály

- *Umožňují posoudit určitou skutečnost v rámci vymezeného kontinua,*
- Výhoda:
 - přehlednost a snadné hodnocení
- Nevýhoda:
 - možnost zvolení jen jedné z nabízených variant
 - možnost subjektivního zkreslení
- Typy škál:
 - numerické
 - grafické
 - standardní (přesně vymezené příklady, které charakterizují jednotlivé kategorie, např. IQ škála)
 - kumulativní (téměř vždy, někdy, málokdy, téměř nikdy)
 - s nucenou volbou

Škály sebehodnocení

- PAQ- škála sebehodnocení dítěte
 - je součástí Rohnerovy rodinné diagnostiky (1971)
 - Základní teoretického východisko: sebehodnocení je důležitou složkou dětské osobnosti, odráží jeho zkušenosti z dětství.
 - 42 položek, 7 subškál (např. hostilita, závislost, emoční labilita, pesimismus...)
 - Dítě vyjadřuje míru souhlasu či nesouhlasu (4bodová škála)
 - Normy od 10 do 15 let a 11 měsíců.
 - Používáme jako součást testové baterie v klinické i poradenské praxi. Při řešení rodinných problémů, adaptačních poruch, školní selhání.

Škály sebehodnocení

- **Rosenbergova škála sebehodnocení**
- Rosenberg (1965), česká úprava Osecká, Blatný (1994, 1997) není česká standardizace.
- 10 položek zaměřených na sebehodnocení (4bodová škála) (Myslím, že mám řadu dobrých vlastností. apod.)
- Vhodné pro dospívající od 14-15 let.
- Obsahuje dva faktory:
 - faktor nezávislého sebehodnocení
 - faktor sebehodnocení vyplývajícího se srovnání s ostatními
- Zkušenosti s touto metodou jsou omezené. Doplňková metoda tam, kde řešíme sebehodnocení probanda – školní neúspěšnost, volba dalšího studia, sociální adaptace postižených či dětí s emočními problémy.

Škála sebehodnocení školní práce v vztahu ke škole

- Vágnerová (1995)
- Obsahuje škálu sebehodnocení, taktéž obdobnou škálu pro rodiče a učitele.
- 15 položek, 3 faktory: sebehodnocení školní práce, relativní úspěšnost ve třídě, strach ze školy.
- Pro děti od 10 do 13 let.
- Diagnostika školních problémů, školní neúspěšnosti, adaptační poruchy.
- Sebehodnocení je důležité při hledání nápravy: Dítě, které je přesvědčené o tom, že je jeho školní práce vyhovující, nebude motivované k jakékoli změně.

- **SSCS, Student Self-Concept Scale**
 - Gresham (1993)
 - Vychází z Bandurovy teorie self-efficiency.
- **BASC, Behavior Assessment Systém for Children**
 - Reynolds, Kamphaus (1992)
 - Obsahuje sebehodnocení dítěte a škálu pro rodiče a učitele.
- **SSRS, Social Rating Systém**
 - Gresham, Elliott (1990)
 - Obsahuje více hodnotících škál.

- **PARQ, Sebehodnocení chování matky a otce k dítěti**

- Jedná se o součást Rohnerovy metody rodinné diagnostiky.
- Vychází z předpokladu, že rodičovské chování je ovlivněno vlastními zkušenostmi z dětství, které člověk v dospělosti automaticky přejímá, včetně určitého způsobu uspokojení z této role.
- 60 položek, 4 subškály: láska k dítěti, hostilita, nevšímavost, odmítání.
- Česká standardizace na populaci rodičů 10-15letých dětí.
- Při vyšetřování rodinných vztahů, metoda posouzení míry změny např. v rámci rodinné terapie.

Škály hodnocení chování jiných osob

- **PARQ, Škály hodnocení chování rodičů k dětem**
 - Metoda Rohnerovy rodinné diagnostiky, česká úprava Matejček, Vágnerová (1992)
 - Škály, v nichž děti posuzují chování svých rodičů
 -
- **Škála hodnocení školní práce dítěte a jeho vztahu ke škole, Vágnerová (1995)**
 - Je součástí baterie, zaměřené na posouzení školní úspěšnosti a vztahu dítěte ke škole; má dvě varianty – pro rodiče a pro učitele.
- **Škála hodnocení osobních vlastností dítěte, Matějček**
 - Nebyla standardizována, ale užívá se v praxi.
- **CPQ, Connersové škála pro rodiče**
 - vznikla v 70. letech minulého století. Slouží k hodnocení nejrůznějších dětských projevů rodiči.
- **CTQ, upravili Paclt a Šebek (1998)**
 - Jedná se o modifikaci pro učitele: hodnocení školní práce a chování dítěte učitelem

Škály hodnocení skupiny, resp. pozice jedince ve skupině

- **Škála sociální akceptance**, Juhás (1990)
 - Slouží k posouzení dítěte ve skupině, konkrétně ve školní třídě.
- **SORAD, Sociometrický ratingový dotazník**, Hrabal (1979)
 - Vychází z přístupu ratingových škál a ze sociometrických technik (metody vytvořené Morenem v 50. letech minulého století).
 - Poskytuje informace
 - osobnosti a jejím začlenění do kolektivu
 - a umožňuje posoudit aktuální strukturu skupiny.
 - (pozice podle vlivu, pozice podle oblíbenosti a pozice podle náklonnosti)

- **Sociální klima školní třídy**

- Trickkett, Moos (1973), česká úprava Mareš, (1998).

- Obsahuje:

- **Dotazník CES – forma P** (přání)
 - **Dotazník CES – forma A** (aktuální stav)

- Využití:

- popis stavu klimatu určité třídy z pohledu žáků
 - porovnání názoru žáků a učitelů na klima třídy
 - porovnání žákovského přání (CES P) a přítomného stavu (CES A)
 - zjišťování rozdílů mezi učiteli vyučujícími tutéž třídu
 - zjišťování rozdílů mezi tradičními a alternativními školami
 - zjišťování toho, jak klima ovlivňuje osobnost učitele a žáků,
 - výchovně vzdělávací výsledky

Škály hodnocení zájmů

- Obrázkový test zájmů o povolání
 - Blaškovič (1988)
 - Metoda je určena pro účely volby povolání.
 - Pro žáky 7.-9. tříd.
 - Obsahuje:
 - 50 obrázků různých pracovních činností (tesař, laborant, lékař, číšník...), které dítě třídí do pěti skupin podle zájmu.